
תשובה בענין שותפים בדירה שאינם מקפידים על דיני כשרות בפסח (או"ח ת"מ:ב')

שאלה מאת דבורה ווקסלר: יש לי תלמיד ("ראובן") שומר מצוות שיש לו דירה משותפת עם שני סטודנטים ("שמעון ולוי"). במשך השנה הם קונים אוכל בנפרד אבל יש להם כלים משותפים כי הם שומרים כשרות במשך השנה. אבל בחג הפסח הבעל"ט שמעון ולוי לא ישמרו על הלכות כשרות בפסח כהלכתן – כיצד יש לראובן לנהוג?

תשובה: אנו יוצאים מן ההנחה שאי אפשר לשכנע את שמעון ולוי לשמור על הלכות כשרות בפסח¹ ושאינן לראובן מקום אחר לגור בפסח. לפנינו שתי בעיות עיקריות:

א. "בל יראה ובל ימצא" (שמות י"ג:ז' ושמות י"ב:י"ט), כי החמץ אכן ייראה ויימצא בביתו של ראובן.

ב. מה דינם לאחר החג של הכלים המשותפים ששמעון ולוי ימשיכו להשתמש בהם במשך החג?

א. לא מצאנו במקורות התייחסות ישירה לשאלתך, ולכן נצטרך ללמוד דבר מתוך דבר. לכאורה, המקרה הנידון דומה ליהודי שהפקיד את חמצו אצל יהודי אחר ולא לקח את חמצו בחזרה לפני זמן איסורו בערב פסח.² ברם, לא מדובר כאן בפקידון כי שמעון ולוי לא הפקידו את חמצם אצל ראובן אלא הם מחזיקים את חמצם איתם בביתם שהוא במקרה גם ביתו של ראובן.

לכן יש ללמוד תשובה מהמקרה של נכרי שהניח חמץ בבית ישראל שלא ברשותו.³ ככל הנראה, לפי דין תורה אין בכך איסור, כי חז"ל דרשו "ולא יראה לך חמץ" (שמות י"ג:ז') "ולא יראה לך שאור" (דברים ט"ז:ד'): "אבל רואה אתה לאחריים" והכוונה כנראה לגוים.⁴ אלא שרב חשב שמא היהודי ישתמש בחמץ ולכן הוא פסק: "חמצו של נכרי עושה לו מחיצה עשרה טפחים משום היכר" (פסחים ו' ע"א). רש"י מסביר: "חמצו של נכרי – המופקד אצלו ולא קיבל אחריות דמותר לשהותו. עושה לו מחיצה – בארבעה עשר משום היכר שלא ישכח ויאכלנו, ולא סגי [= מספיק] ליה בכפיית כלי [על החמץ] כל שבעה [כמו שעושים אם מצא חמץ בביתו ביום טוב – ראה לעיל באותו דף] שהכלי ניטל לצורך...".

רוב הפוסקים פסקו שבמקרה של חמץ של נכרי חייבים לעשות מחיצה של עשרה טפחים.⁵ מצד שני, העיטור והרמב"ן פסקו שכאשר לא קיבל עליו היהודי אחריות, אין צורך במחיצה של עשרה טפחים אלא מפנהו לכל מקום כדי שלא ייכשל בו.⁶ אבל במקרה הנידון, אי אפשר לראובן לפנות את האוכל למקום אחר כי שמעון ולוי ירצו להחזיק את האוכל שלהם במקומו הרגיל במקרה ובמטבח. ולכן, מכיוון שאי אפשר לבנות מחיצה של עשרה טפחים במקרה משותף ובמטבח משותף, חייב ראובן להחזיק את האוכל שלו במקום נפרד, וכלשונו של רש"י: "משום היכר שלא תשכח ותאכלנו".

ב. באשר לכלים, כבר פסק הרמ"א (באורח חיים תמ"ז:א): "מיהו כלים שנתבשל בהם [בפסח] מותרים לאחר הפסח ואינם צריכים שבירה או הגעלה", ובעל משנה ברורה מסביר בס"ק ד': "אפילו ביטלו בהם בפסח עצמו חמץ של ישראל הרבה ונבלעו בהם אפילו הכי מותרים אחר הפסח שאז כבר אינם בני יומן [= לא השתמשו בהם בעשרים וארבע השעות האחרונות]". וכן פסקו ר' יעקב רייסער ור' דוד שלמה אייבשיץ שכשם שמותר להשתמש בכלי חרס של חמץ שהוצנעו לפני חג הפסח (אורח חיים תנ"א:א), "הוא הדין אם נשתמש בו חמץ תוך הפסח".⁷ ולכן מותר לראובן להשתמש בכלים המשותפים לאחר הפסח בלי הגעלה.

בסיכום, ראובן חייב להחזיק את האוכל שלו מחוץ למטבח המשותף כדי שלא ישכח ויאכל את החמץ של שמעון ולוי. מאידך, מותר לו להשתמש בכלים המשותפים לאחר חג הפסח. כמובן, אסור לו לאכול חמץ של שמעון ולוי שעבר עליו הפסח.⁸

דוד גולינקין
ירושלים עיר הקודש
י"ב בניסן תשנ"ו
בהסכמת רוב חברי הוועד
מתנגד: הרב דוד פרנקל

הערות

1. מצוות תוכחה מסובכת מאד בימינו כשרוב העם היהודי אינו שומר מצוות ודורשת דיון נפרד. ראה לעת עתה שו"ת הרשב"א, חלק ה', סימן רל"ח; הרב יהודה עמיטל בספר היובל לרב מרדכי ברויאר, ירושלים, תשנ"ב, עמ' R. Shear Yashuv Cohen, *Tradition* 28/2 (Winter 1994), pp. ;533-504 4-10.
2. פסחים י"ג ע"א; רמב"ם, הל' חמץ ומצה ד'ב'; טור אורח חיים סוף סימן תמ"ג ובית יוסף וב"ח; שלחן ערוך אורח חיים תמ"ג:ב' ומגן אברהם ס"ק ה' וביאור הגר"א; לבוש החור לאורח חיים ת"מ:ד'; אנציקלופדיה תלמודית, ערך "בל יראה ובל ימצא", כרך ג', טורים שי"ד-שט"ו, הערות 113-108 והשווה הערות 60-58; ר' מנחם מנדל כשר, תורה שלמה לשמות י"ג, כרך י"ב, עמ' 103, סימן ס"ט בהערה. לדעת רובם חייב זה שנמצא החמץ אצלו לבער את החמץ אפילו אם לא קיבל עליו אחריות, אבל הב"ח פוסק שאם לא קיבל עליו אחריות אינו צריך לבער. להגדרת "אחריות" ראה פסחים ה' ע"ב.
3. כמובן, יהודי האוכל חמץ בפסח אינו דומה לנכרי; זאת השוואה טכנית בלבד.
4. מכילתא דרשב"י, מהד' אפשטיין-מלמד, עמ' 39; ספרי דברים, פיסקא קל"א, מהד' פינקלשטיין, עמ' 188; תורה שלמה הנ"ל, סימנים ס"ט, ע"ב; ורמב"ם הל' חמץ ומצה ד'א'.
5. רמב"ם הנ"ל ד'ב' ומגיד משנה וכסף משנה; טור אורח חיים סימן ת"מ ובית יוסף; שלחן ערוך אורח חיים סימן ת"מ:ב', רמ"א, ומשנה ברורה ונושאי כלים.
6. דעותיהם מובאות במגיד משנה הנ"ל.
7. חק יעקב לאורח חיים תנ"א, ס"ק ג' ולבושי שרד שם ושניהם מובאים בכף החיים לאורח חיים תנ"א, סעיף ה', ובמשנה ברורה שם, ס"ק ד'.
8. אורח חיים תמ"ח:ג'; אנציקלופדיה תלמודית, ערך "חמץ שעבר עליו הפסח"; *Journal of Halacha and Contemporary Society* VIII (Fall 1984), pp. 87-100.